

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

โลกในปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงไปในหลายด้าน เช่น ด้านสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม การเมือง สิ่งแวดล้อม และการศึกษา ทั้งนี้เพราะมีปัจจัยแวดล้อมหลายประการที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว เช่น การเติบโตของเศรษฐกิจโลก การเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากร การพัฒนาเทคโนโลยีที่ทันสมัย ซึ่งความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้เกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กันและความเปลี่ยนแปลงนั้นได้ก่อให้เกิดปัญหาตามมาหลายประการ เช่น ปัญหาเศรษฐกิจที่มีเงินไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพ การขาดที่อยู่อาศัย ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม ทำให้ทั่วโลกต้องพัฒนาเครื่องมือและยุทธศาสตร์ที่จะนำไปสู่ประชาชน สถาบัน องค์กร หน่วยงานภาครัฐ หน่วยงานเอกชน และภาคธุรกิจต่างๆ มาร่วมกันวางแผนสำหรับอนาคต และชุมชนโดยรวมได้พูดกันมากถึงการแก้ไขปัญหา จึงทำให้ใช้กระบวนการสร้างวิสัยทัศน์ในการพัฒนาหรือปฏิรูปการศึกษา โดยมองเห็นความสำคัญของการศึกษาว่าเป็นเครื่องมือ ในการแก้ปัญหาของสังคม และสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อให้พลเมืองสามารถปรับตัวต่อโลกที่เปลี่ยนแปลงได้ ฉะนั้นการศึกษาจึงเป็นเรื่องสำคัญที่แต่ละประเทศและองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษามีแนวคิดในการพัฒนาการเรียนการสอนว่าควรทำอย่างไร เน้นด้านใดและมีการดำเนินการอย่างไรเพื่อให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์โลกในปัจจุบัน

การปฏิรูปการศึกษาในระยะสิบปีที่ผ่านมาโดยมีทฤษฎีการเรียนรู้ใหม่ๆ เกิดขึ้นหลายทฤษฎี ซึ่งศาสตราจารย์นายแพทย์วิจารณ์ (2554) มีแนวคิดที่สอดคล้องกับการจัดการศึกษาในศตวรรษที่ 21 กล่าวคือ การปฏิรูปการศึกษาที่แท้จริงปฏิรูปกระบวนการศึกษา ด้วยกระบวนการที่ทันสมัยที่ให้ “กระบวนการเรียนรู้สำคัญกว่าความรู้” เป้าหมายของการเรียนรู้มิใช่ตัวความรู้เพียงอย่างเดียว เพราะตัวความรู้นั้นมีมากมายมหาศาลเกินกว่าที่จะมอบให้นักเรียนได้ อีกทั้งนักเรียนในศตวรรษใหม่มีหนทางค้นหาความรู้ด้วยตนเองจากสิ่งรอบตัว ผ่านการเรียนรู้แบบที่ไม่เน้นสอนวิชา แต่เน้นความงอกงามของมนุษย์ด้วยการเรียนรู้จากการที่นักเรียนลงมือปฏิบัติที่เรียกว่า การจัดการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน (Problem-based learning: PBL) ซึ่งเป็นกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่เริ่มต้นจากปัญหาที่เกิดขึ้น โดยสร้างความรู้จากกระบวนการทำงานเป็นกลุ่ม เพื่อแก้ปัญหาหรือสถานการณ์เกี่ยวกับชีวิตประจำวันและมีความสำคัญต่อผู้เรียน ตัวปัญหาจะเป็นตัวตั้งต้นของกระบวนการเรียนรู้ และเป็นตัวกระตุ้นการพัฒนา ทักษะการแก้ปัญหาด้วยเหตุผลและการสืบค้นหาข้อมูลเพื่อให้เข้าใจกลไกของตัวปัญหา รวมทั้งวิธีการแก้ปัญหา การเรียนรู้แบบนี้ มุ่งเน้นพัฒนาผู้เรียนในด้านทักษะและ

กระบวนการเรียนรู้ และพัฒนาผู้เรียนให้สามารถเรียนรู้โดยการชี้แนะตนเองซึ่งผู้เรียนจะได้ฝึกฝน การสร้างองค์ความรู้โดยผ่านกระบวนการคิดด้วยการแก้ปัญหาอย่างมีความหมายต่อผู้เรียน

การพัฒนาทางการศึกษา โดยมุ่งให้มีการปฏิรูปการศึกษาขั้นพื้นฐาน จัดการศึกษาให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจ มีทักษะ ประสบการณ์ได้สัมผัส และปฏิบัติจริง ได้มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ที่เน้นกระบวนการทำงานและการจัดการอย่างเป็นระบบ พัฒนาความคิดสร้างสรรค์ โดยใช้กระบวนการเทคโนโลยี และเทคโนโลยีสารสนเทศ ตลอดจนนำเทคโนโลยีมาประยุกต์ใช้ในการทำงาน ทำให้การศึกษายังเป็นปัจจัยสำคัญในการช่วยคน ให้มีหลักคิด รู้จักใคร่ครวญเลือกสรร ปรับตัวเข้ากับเหตุการณ์และสิ่งใหม่ๆ ที่เข้ามาสู่ชีวิตรวมถึงกระบวนการคิด มีอิสระในการเรียนรู้ตามความถนัด และความสนใจ สามารถสร้างองค์ความรู้ได้ด้วยตนเอง ด้วยวิธีการเรียนจากแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย นำความรู้จากประสบการณ์ไปใช้ได้ ส่งผลต่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ในการปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ปัจจุบันมากขึ้นนำมาสู่การปฏิรูปการศึกษาของประเทศไทยเพื่อจัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์โลก

โดยสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2542) ได้ให้สาระสำคัญของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติพุทธศักราช 2542 เป็นการจัดการศึกษาเพื่อการเรียนรู้โดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยกล่าวไว้ในหมวด 4 แนวการจัดการศึกษา มาตรา 22 ที่ว่า “การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ถือว่าผู้เรียนสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มศักยภาพ” นอกจากนี้ “การจัดการศึกษาจะต้องมีทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ต้องเน้นความสำคัญทั้งความรู้ คุณธรรมกระบวนการเรียนรู้ และบูรณาการตามความเหมาะสมของแต่ละระดับการศึกษา” (มาตรา 23 พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติพุทธศักราช 2542) การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเป็นแนวทางการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับการยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ

ซึ่งกาญจนา (2545) กล่าวว่าผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ได้แก่ “ครู” โดยกล่าวถึงครูในระบบผู้เรียนเป็นสำคัญไว้ว่า ครูจะมีบทบาทเป็นผู้จัดสิ่งแวดล้อม สร้างวัฒนธรรม และจัดสรรทรัพยากรสำหรับผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ตามศักยภาพ ตามวัตถุประสงค์ของหลักสูตร และจุดมุ่งหมายของการศึกษา ดังนั้นบทบาทของครูจึงเปลี่ยนจากผู้สอนมาเป็นผู้จัดกิจกรรม หรือสร้างสถานการณ์ต่างๆ เพื่อกระตุ้นให้ผู้เรียนแสดงออกซึ่งศักยภาพ หรือความรู้ความสามารถของตนเอง แล้วสรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการปฏิบัติด้วยตนเอง เปิดโอกาสให้ผู้เรียนคิดหาเหตุผล เพื่อแก้ปัญหาเอง โดยการเสนอให้ผู้เรียน “คิดมากกว่าจำ สอนให้ทำ มากกว่าท่อง” ทำให้นักเรียนกลายเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ หรือเป็นผู้นำตนเอง สามารถนำความรู้ไปใช้แก้ปัญหาต่างๆในชีวิตจริงได้

ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในอดีตจนถึงปัจจุบันยังมีปัญหาที่สำคัญ คือ การจัดการกระบวนการเรียนรู้ขึ้นอยู่กับหลักสูตรและครูผู้สอน โดยครูเป็นศูนย์กลางในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ทำให้ผู้เรียนไม่เกิดกระบวนการเรียนรู้ ไม่ได้ฝึกกระบวนการคิด ไม่กล้าแสดงออก ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ กิจกรรมไม่เป็นที่สนใจ ทำให้ความร่วมมือระหว่างผู้สอนกับผู้เรียนเกิดขึ้นน้อย ผู้เรียนไม่มีความภาคภูมิใจในการลงมือปฏิบัติ และในด้านการประเมินผลเป็นการประเมินผลของผู้สอนฝ่ายเดียว ทำให้ผู้เรียนคิดว่าการทำงานตามที่คุณสอนสั่งก็ได้คะแนนดีเอง ซึ่งผู้เรียนไม่ได้เห็นคุณค่าของการเรียนวิชาเกษตร และการนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน แม้ว่าสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานได้กำหนดให้วิชาเกษตร ซึ่งอยู่ในกลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยีเป็นวิชาบังคับให้นักเรียนทุกคนต้องเรียน ในระดับประถมศึกษา โดยมีจุดมุ่งหมายให้ผู้เรียนมีนิสัยรักงาน เห็นประโยชน์ของการทำงาน ทำงานด้วยความรับผิดชอบ และทำงานร่วมกับผู้อื่นซึ่งจะนำไปสู่การดำรงชีวิตที่ดี พึ่งตนเองได้ และมุ่งให้นำความรู้ความเข้าใจจากการเรียนเกษตรไปเป็นพื้นฐานในการประกอบอาชีพทางด้านเกษตรได้ในอนาคต ซึ่งกิจกรรมการเกษตรเป็นกิจกรรมที่มีความจำเป็นต่อการดำรงชีวิตประจำวันซึ่งประกอบด้วยการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ ตามกระบวนการผลิตและการจัดการผลผลิต มีการใช้เทคโนโลยีเพื่อเพิ่มผลผลิต ปลูกฝังความรับผิดชอบต่อ ชยัน อดทน การอนุรักษ์พลังงานและสิ่งแวดล้อม

หลักสูตรสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 กำหนดให้งานเกษตรเป็นงานที่สำคัญงานหนึ่งในกลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับงานอาชีพและเทคโนโลยี มีทักษะการทำงาน ทักษะการจัดการ สามารถนำเทคโนโลยีสารสนเทศและเทคโนโลยีต่างๆมาใช้ในการทำงานอย่างถูกต้องเหมาะสม คุ่มค่าและมีคุณธรรม สร้างและพัฒนาผลิตภัณฑ์หรือวิธีการใหม่ สามารถทำงานเป็นหมู่คณะ มีนิสัยรักการทำงาน เห็นคุณค่าและมีเจตคติที่ดีต่องาน ตลอดจนมีคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมพื้นฐาน ได้แก่ ความขยัน ซื่อสัตย์ ประหยัด อดทน อันจะนำไปสู่การให้ผู้เรียนสามารถช่วยเหลือตนเอง และพึ่งตนเองสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

ในกรณีของโรงเรียนบ้านผาตูป อำเภอเมือง จังหวัดน่านที่ผ่านมามีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ผ่านมากกระบวนการเรียนการสอนที่มุ่งเน้นให้นักเรียนเป็นศูนย์กลาง ยังไม่ชัดเจนเท่าที่ควรส่งผลให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนโดยภาพรวมต่ำว่าเกณฑ์และไม่ตรงตามจุดประสงค์ที่ตั้งไว้ นักเรียนขาดทักษะในการปฏิบัติงาน ขาดความสนใจ ใฝ่เรียนรู้ อีกทั้งนักเรียนยังไม่ได้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นการตัดสินใจในการกำหนดเนื้อหา การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับเนื้อหา และการเตรียมแผนการสอน ทำให้นักเรียนไม่สนใจเรียน และไม่ให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมเท่าที่ควร คงมีเฉพาะบางกลุ่มที่ร่วมทำ

กิจกรรม การลงมือปฏิบัติงานก็มักไม่ได้รับความร่วมมือในกลุ่มเพื่อน เนื่องจากมีความคิดที่แตกต่างกัน และไม่ได้เห็นจุดมุ่งหมายหรือเป้าหมายในการทำกิจกรรมร่วมกันที่จะเกิดประโยชน์กับตนเอง

จากปัญหาดังกล่าว ทำให้ผู้อำนวยการ โรงเรียนและครู 3 คนเริ่มตระหนักถึงความจำเป็นที่จะต้องมีการปรับการเรียนรู้นั้นทางโรงเรียนบ้านผาตูบจึงมีแนวทางในการขอให้ชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้การเรียนการสอนกลุ่มสาระการงานอาชีพและเทคโนโลยี (งานเกษตร) แก่นักเรียน

ด้วยเหตุผลที่กล่าวมาข้างต้น ผู้ศึกษา คณะครู และชุมชนบ้านผาตูบ จึงมีความสนใจที่จะพัฒนากระบวนการเรียนรู้งานเกษตรแบบมีส่วนร่วมและวิเคราะห์ความต้องการ เหตุ / ปัจจัย ของครู นักเรียน ผู้ปกครอง ชุมชน เพื่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้งานเกษตรแบบมีส่วนร่วมของโรงเรียนกับชุมชน ซึ่งองค์ความรู้ที่ได้รับจะเป็นประโยชน์ต่อผู้อำนวยการ โรงเรียนและคณะครูในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมและสามารถนำไปใช้ปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

1.2 โจทย์วิจัยหลัก

กระบวนการเรียนรู้งานเกษตรแบบมีส่วนร่วมของโรงเรียนบ้านผาตูบและชุมชนควรเป็นอย่างไร และจะพัฒนากระบวนการนี้ได้อย่างไร

1.3 โจทย์วิจัยรอง

1.3.1 สถานการณ์การเรียนการสอนงานเกษตรที่ผ่านมาเป็นอย่างไร

1.3.2 ความต้องการของนักเรียนในการจัดกระบวนการเรียนการสอนของนักเรียนด้านการเกษตร เป็นอย่างไร

1.3.3 กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการเรียนการสอนควรเป็นอย่างไร

1.3.4 ปัจจัยที่เอื้อต่อกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนการพัฒนากระบวนการเรียนรู้งานเกษตรแบบมีส่วนร่วมมีอะไรบ้าง

1.4 วัตถุประสงค์

1.4.1 เพื่อศึกษากระบวนการเรียนการสอนงานเกษตรของโรงเรียนบ้านผาตูบและการมีส่วนร่วมของชุมชนในช่วงที่ผ่านมา

1.4.2. เพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้งานเกษตรแบบมีส่วนร่วมของโรงเรียนกับชุมชนที่สอดคล้องตามความต้องการของนักเรียนและชุมชน

1.4.3. เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่เอื้อต่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของโรงเรียนบ้านผาตูบกับชุมชน

1.5 ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1.5.1 ได้ข้อมูลเกี่ยวกับสถานการณ์การสอนงานเกษตรที่ผ่านมาและความต้องการของโรงเรียนและชุมชนในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้กลุ่มสาระการงานอาชีพและเทคโนโลยี โดยเฉพาะงานเกษตร

1.5.2 ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนากระบวนการเรียนรู้กลุ่มสาระการงานอาชีพและเทคโนโลยีแบบมีส่วนร่วมของโรงเรียนกับชุมชน

1.5.3 ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับปัจจัยที่เอื้อต่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมและสอดคล้องตามความต้องการของนักเรียนและชุมชน

1.6 ขอบเขตการวิจัย

1.6.1 ขอบเขตด้านกลุ่มเป้าหมาย

- ผู้อำนวยการ โรงเรียน และครู 3 คน
- นักเรียนช่วงชั้นที่ 2 (ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 – 6) จำนวน 23 คน
- ชุมชน ได้แก่ ปราชญ์ชาวบ้าน 1 คนคือ นางศุภพรแก้ว ศรีวิลัย ประธานกลุ่มเกษตรผสมผสาน ผู้ปกครองของนักเรียนช่วงชั้นที่ 2

1.6.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา

- กระบวนการเรียนรู้วิชางานเกษตรใน โรงเรียนบ้านผาคูบและกรณีมีส่วนร่วมของชุมชนที่ผ่านมา
- การพัฒนากระบวนการเรียนรู้งานเกษตรแบบมีส่วนร่วมของโรงเรียนกับชุมชน
- ปัจจัยที่เอื้อต่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้งานเกษตรแบบมีส่วนร่วมระหว่างโรงเรียนกับชุมชนบ้านผาคูบ อำเภอเมือง จังหวัดน่าน

1.6.3 ขอบเขตด้านพื้นที่

- โรงเรียนบ้านผาคูบ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาน่าน เขต 1
- ชุมชนบ้านผาคูบ หมู่ที่ 1 และหมู่ 7 ต.ผาสิงห์ อ.เมือง จ.น่าน

1.7 นิยามศัพท์

การมีส่วนร่วม หมายถึง การที่ ครู นักเรียน ผู้ปกครอง ชุมชนบ้านผาตูปและหน่วยงานจัดการศึกษาของโรงเรียนมาร่วมกันทำความเข้าใจต่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ คิดวิเคราะห์ปัญหา เลือกระเด็น วางแผนกิจกรรมการศึกษาแหล่งเรียนรู้ จัดกิจกรรมศึกษาแหล่งเรียนรู้และร่วมกัน ประเมินผลการจัดกิจกรรม

กระบวนการเรียนรู้ หมายถึง การดำเนินการอย่างเป็นขั้นตอนที่ทำให้คนเปลี่ยนแปลงด้าน พฤติกรรมทางความคิด ทักษะคิด ความรู้และทักษะในทางที่ดีขึ้น

การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ หมายถึง การสร้างกิจกรรม / โครงการในหลายๆลักษณะ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรม/โครงการได้เกิดความรู้ ความเข้าใจและเปลี่ยนแปลง ความคิดและทัศนคติ ความรู้และทักษะตามเป้าหมาย

วิชาแกนกลาง หมายถึง รายวิชาในกลุ่มสาระการงานอาชีพและเทคโนโลยี โดยจัดให้มีการเรียนการสอนเกี่ยวกับการทำงานในชีวิตประจำวันซึ่งประกอบไปด้วย การปลูกพืช และการเลี้ยง สัตว์ตามกระบวนการผลิตและกระบวนการจัดการผลิต ปลูกฝังความรับผิดชอบ ขยันและอดทน

โรงเรียน หมายถึง โรงเรียนบ้านผาตูปซึ่งเป็นโรงเรียนขยายโอกาสเปิดสอนตั้งแต่ระดับชั้น อนุบาล จนถึง ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาน่าน เขต 1

ชุมชน หมายถึง ประชาชนในชุมชนที่เข้าร่วมการพัฒนากระบวนการเรียนรู้งานเกษตรแบบ มีส่วนร่วมของโรงเรียนบ้านผาตูปกับชุมชน คือนางคุณยุพร แก้วศรีวิไล ซึ่งเป็นประธานกลุ่มเกษตร ผสมผสาน และผู้ปกครองของนักเรียนช่วงชั้นที่ 2 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 - 6

ปัจจัย หมายถึง องค์ประกอบที่มีผลต่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของ โรงเรียนกับชุมชนในงานเกษตร

แผนภูมิที่ 1 กรอบแนวคิดกระบวนการวิจัย

